

*До спеціалізованої Вченої ради
ДФ 26.007.101 при Національній академії
внутрішніх справ*

ВІДГУК

*офіційного опонента кандидата юридичних наук, доцента
Дзери Ірини Олександрівни*

на дисертацію *Смірної Віки В'ячеславівни* на тему:
«Розгляд цивільних справ за участю присяжних в Україні»,
подану до захисту до спеціалізованої вченої ради ДФ 26.007.101 у
Національній академії внутрішніх справ на здобуття наукового ступеня
доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Безпосередній доступ громадян до здійснення правосуддя закріплений у ст. 124 Конституції України і є одним з пріоритетних напрямків судової реформи в Україні. Не зважаючи на імплементацію суду присяжних у цивільне судочинство України у 2004 році питання щодо доцільності та ефективності залучення представників народу до розгляду цивільних справ залишаються і наразі актуальними.

У сучасній науці було здійснено низку досліджень, що стосуються суду присяжних, зокрема, в працях В. М. Єрмолаєва, Л. А. Кондрат'євої, А. Д. Попова, А. П. Кругликова, С. О. Насонова, О. Р. Белкіна, Ю. Г. Зуєва. Однак більшість з них було присвячено лише окремим аспектам залучення громадян до здійснення правосуддя. Стосовно дисертаційних досліджень, то слід відзначити дисертації С.О. Іваницького «Формування складу народних засідателів у судочинстві України» (2006), І. Р. Волоско «Суд присяжних в Україні: особливості формування та діяльності» (2017), Л. М. Москвич «Організаційно-правові проблеми статусу суддів» (2003). Однак вони стосувалися лише певних аспектів формування та складання списків присяжних та визначення їх правового статусу, залишаючи поза увагою процесуальні особливості участі представників народу у розгляді справ окремого провадження.

Оцінка обґрунтованості наукових положень дисертації, їх достовірності і новизни. Дисертаційне дослідження Смірної В. В. містить наукові положення, які мають науково-теоретичне значення і практичну спрямованість. Науковою новизною відзначається, передусім, саме дисертаційне дослідження, оскільки в сучасній правовій доктрині комплексні наукові дослідження присвячені процесуальним особливостям розгляду цивільних справ за участю присяжних не проводилися.

Теоретичне та практичне значення полягає у тому, що розглянуті в ній положення та запропоновані пропозиції можуть використовуватись для подальшого наукового дослідження цього правового інституту у цивільному процесі України, а також удосконалення процедури судового розгляду справ окремого провадження за участю присяжних. Матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані в законотворчій діяльності при удосконаленні цивільного процесуального законодавства, у правозастосовній діяльності під час судового розгляду цивільних справ за участю присяжних, а також у навчальному процесі при викладанні дисциплін «Цивільний процес», «Цивільне право» та ін. Переважна частина положень, висновків, винесених автором на захист добре аргументовані, заслуговують на увагу та підтримку, а окремі з них могли б бути успішно використані при розробці змін та доповнень до Цивільного процесуального кодексу України, Сімейного кодексу України, Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Дисертанткою належно сформульовані мета і наукові завдання дослідження, їх формулювання та послідовність дозволили розкрити основний зміст представленої теми. Об'єкт і предмет дисертаційного дослідження визначені у відповідності з вимогами Міністерства освіти і науки України. Методологічна основа дослідження дозволяє стверджувати, що охоплені матеріали в повній мірі сприяли у вирішенні наукових задач та досягненні поставленої мети.

З дисертації вбачається, що наукове дослідження виконане на високому рівні, і дисертантом отримано нові важливі для цивільного процесуального

права положення. Так, дисертанткою були вирішені основні завдання: проаналізовано еволюцію правового регулювання розгляду цивільних справ за участю присяжних в Україні та деяких зарубіжних країнах, наведено поняття та визначені елементи цивільного процесуального статусу присяжного, охарактеризовано цивільну процесуальну правосуб'єктність як передумову набуття правового статусу присяжного, розглянуто особливості участі присяжних у розгляді справ щодо зміни правового статусу фізичної особи, справ про надання особі психіатричної та фтизіатричної допомоги у примусовому порядку, справ щодо зміни сімейно-правового статусу дитини.

Насамперед варто відзначити вдало продуману і виважену в цілому структурну побудову дисертації, спрямовану ідеї комплексного аналізу судових доручень, яка складається з 3 розділів та 8 підрозділів. За такого підходу автор забезпечила логічний і послідовний розгляд досліджуваної проблеми.

Обґрунтованість і новизна наукових положень, викладених в дисертаційному дослідженні, полягає в тому, що автор на достатньому теоретичному рівні розкрила положення та висновки про :

- елементи цивільного процесуального статусу присяжного;
- розмежування понять «кандидат у присяжні» і «присяжний»;
- авторське визначення поняття «кандидат у присяжні»;
- класифікацію підстав увільнення присяжних від виконання обов'язків в суді;
- удосконалення процедури формування колегії присяжних.

Науковою новизною відзначаються і інші положення та висновки дисертаційного дослідження, які зроблені в окремих розділах роботи.

Перший розділ присвячено дослідженню стану наукової розробки та методології дослідження проблеми розгляду цивільних справ за участю присяжних, а також еволюції правового регулювання залучення присяжних до розгляду цивільних справ в Україні та деяких зарубіжних країнах. Дисертанткою визначений стан наукової розробки вказаної проблематики, проаналізовані основні наукові розробки сучасних українських та зарубіжних

вчених з цієї тематики, проаналізовані основні етапи становлення та розвитку суду присяжних на теренах сучасної України, за допомогою порівняльно-правового аналізу визначені основні відмінності в існуючих у світі моделях суду присяжних та встановлено, що на території України діє змішаний суд присяжних. На підставі проведеного дослідження процесу становлення та розвитку інституту присяжних дисертанткою було розроблено авторську періодизацію етапів розвитку цього правового інституту за часів незалежності України: формальне відновлення інституту народних засідателів (1996-2004); період впровадження інституту народних засідателів у цивільне судочинство (2004-2017); період ліквідації інституту народних засідателів та впровадження суду присяжних (2017 – сьогодні) (с. 66-67).

У 2 розділі досліджено поняття та елементи правового статусу присяжного та сформувано висновок, що правовий статус присяжного належить до спеціальних правових статусів, пов'язаних із здійсненням правосуддя (с. 76); визначено елементний склад цивільного процесуального статусу присяжних (с. 78); наведено перелік процесуальних обов'язків присяжних та запропоновано закріпити їх на законодавчому рівні (с. 83-85).

Заслуговують на підтримку висновки дисертантки, що відзначаються належним ступенем обґрунтованості та новизни щодо: встановлення адміністративної відповідальності за злісне ухилення присяжного від явки до суду (с. 91-93); доцільності скасування цензу осілості для присяжних (с. 100-102); необхідності формування територіальними органами ДСА і місцевими радами банку даних про кандидатів у присяжні та заведення кадровою службою апарату суду особової справи присяжного (с. 106-107) та інші.

Особливу увагу у другому розділі роботи приділено дослідженню процедури відводу і самовідводу присяжних. Обставини, які є підставою для увільнення присяжного від виконання обов'язків в суді запропоновано поділити на дві групи: наявність обставин, що унеможливають участь особи в якості присяжного (наприклад: досягнення громадянином 65-річного віку); обставини, які мають тимчасовий характер і не позбавляють особу бути

присяжним після їх усунення (наприклад: перебування у відпустці по догляду за дитиною) (с. 115-116). На підставі аналізу судової практики дисертанткою зроблено обґрунтований висновок про те, що у випадках порушення процедури відбору присяжного відвід заявляється усьому складу суду.

У третьому розділі роботи досліджені процесуальні особливості розгляду справ щодо окремих видів цивільної дієздатності та особливих правових статусів фізичної особи, справ про надання особі психіатричної та фтизіатричної допомоги у примусовому порядку, справ про зміну сімейно-правового статусу дитини. Дисертанткою, на підставі аналізу судової практики, були визначені основні порушення процесуального законодавства, що допускаються під час розгляду справ про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи та визнання її недієздатною (150); проаналізовані судові прецеденти винесення присяжними рішень всупереч думки професійного судді у справах про надання особі психіатричної або фтизіатричної допомоги у примусовому порядку та сформульований висновок щодо самостійності та незалежності останніх під час розгляду цих категорій цивільних справ (с. 168-169). Також дисертанткою сформульований та обґрунтований висновок щодо доцільності залучення присяжних до розгляду справ про скасування усиновлення та визнання його недійсним (с. 205-206).

Надаючи загалом високу позитивну оцінку дисертаційному дослідженню Смірної В.В. водночас не можна не звернути увагу на окремі його вразливі місця та дискусійні положення, до яких можна віднести наступні.

1. Зважаючи на тему дисертаційного дослідження, положення наукової новизни отриманих результатів дослідження мають носити практичний характер та бути спрямованими на визначення особливостей участі присяжних у цивільному процесі. Натомість, перше положення наукової новизни носить виключно декларативний характер і не має змістового, практичного змісту. Так, за цим положенням дисертантка стверджує про виникнення народного (непрофесійного) елемента у правосудді раніше, ніж професійного (с. 22). У другій частині першого положення наукової новизни відзначається характер

права на участь у правосудді, що взагалі не пов'язане з першою його частиною. Тому перше положення наукової новизни сформульовано невдало та фактично не містить необхідних вимог, що ставляться до положень наукової новизни.

2. Однією з підстав участі присяжних у цивільному процесі є розгляд справ про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи. Законом України від 14.07.2020 р. до ст. 293 ЦПК було доповнено перелік справ, що розглядаються в порядку окремого провадження такою категорією справ як обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх. Однак, ця категорія справ не була включена законодавцем до тих, що можуть бути розглянуті за участю присяжних. Зважаючи на те, що ця категорія справ має багато спільних ознак зі справами про обмеження цивільної дієздатності фізичних осіб, логічним було б розширення переліку справ, що можуть бути розглянуті за участю присяжних зазначеною категорією справ. Однак у своєму дисертаційному дослідженні дисертантка оминула увагою це питання і не висловила власної позиції з цього приводу, хоча і пропонувала розширити перелік справ, що можуть бути розглянуті за участю присяжних іншими справами. Тому дисертантка може висловити власну позицію з цього питання під час захисту дисертації.

3. Дещо спірною є пропозиція дисертантки про доцільність залучення присяжних до участі у справах не лише окремого, але й позовного провадження зокрема, у справах про скасування усиновлення та визнання усиновлення недійсним. (с. 24, 206 дисертації). По-перше, ЦПК передбачає можливість участі присяжних виключно у справах окремого провадження. По-друге, позовне провадження є набагато складнішим та участь присяжних може зайняти у набагато більше часу у засіданнях в справах позовного провадження, що може затягнути судовий процес за умови необхідності залучення присяжних до кожного такого засідання. Тому зазначена пропозиція дисертантки є дещо передчасною та потребує більш ґрунтовного дослідження правових наслідків такої пропозиції.

4. На с. 86 дисертантка обґрунтовує доцільність звільнення присяжних від обов'язку подання електронних декларацій, якщо протягом звітного періоду вони не залучалися до безпосередньої участі у здійсненні правосуддя. Загалом така пропозиція є слушною. Однак, зважаючи на високий рівень корупції в Україні, можна припустити що така пропозиція може призвести до приховування присяжними отриманих ними хабарів протягом звітного періоду, а надалі – отримання податкової амністії, яка досить часто запроваджується в Україні. Відтак, на сучасному етапі розвитку нашої держави пропозиція дисертантки є передчасною та недоцільною.

5. При висвітленні особливостей розгляду справ про визнання фізичних осіб безвісно відсутніми чи оголошення померлими за участю присяжних дисертантка зосереджувала основну увагу на аналізі відповідних норм ЦК та ЦПК. Водночас відносини, пов'язані з досліджуваною категорією справ регулюються також Законом України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти» від 12.07.2018 р. Хоч цим Законом встановлено відмінний правовий статус осіб зниклих безвісти від осіб визнаних безвісно відсутніми, водночас визнання особи безвісно відсутньою або оголошення померлою може передувати визнання особи зниклою безвісти в порядку, визначено у цим Законом. Слід відзначити, що цим Законом, зокрема, детально врегламентовано види заходів, спрямованих на пошук особи, зниклої безвісти та відомостей про неї, що може бути в порядку аналогії закону застосовано для розгляду справ про визнання особи безвісно відсутньою чи оголошення померлою. Тому дисертантці було доцільно проаналізувати норми відповідного Закону для більш повного розкриття зазначеної категорії справ.

Однак висловлені вище зауваження стосуються дискусійних питань або положень, які не є принциповими і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

Дисертація Смірної В. В. є завершеною самостійною кваліфікаційною науковою працею, яка має важливе теоретичне і практичне значення для науки цивільного та цивільного процесуального права. Дисертанткою отримані нові науково обґрунтовані результати у сфері порядку розгляду цивільних справ за участю присяжних в Україні. Опубліковані роботи дисертантки відображають основні положення дисертації. Дисертанткою виконано вимоги щодо оприлюднення результатів дисертаційного дослідження. В дисертаційному дослідженні та наукових публікаціях дисертантки не було допущено порушень академічної доброчесності.

Дисертаційне дослідження **Смірної Віки В'ячеславівни** на тему **«Розгляд справ за участю присяжних в Україні»** відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам, встановленим п. 10 Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167 (з наступними змінами), а її автор – Смірнова В. В. – заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

Доцент кафедри приватного права
Національного університету
«Києво-Могилянська Академія»
кандидат юридичних наук, доцент

І. О. Дзера

«12» листопада 2021

